

Studentské výzkumné aktivity v mezinárodním kontextu

Drahomíra Holoušová¹

Současný vývoj školství a transformace učitelského studia v evropském kontextu vyžadují zařazení výzkumu do přípravy budoucích pedagogů. Student již nemůže být jen pouhým příjemcem vědomostí, ale musí hledat odpovědi na samostatně formulované otázky, které vycházejí z aktuálních problémů současnosti. Závěry získané při práci může pak dále využívat nejen v přípravě na učitelské povolání, ale také v budoucí pedagogické praxi. Přínos lze spatřovat také v tom, že si posluchači mohou své vědomosti, schopnosti a dovednosti ověřit v těsném spojení s pedagogickou praxí.

Pro realizaci výzkumných aktivit studentů je nezbytná pomoc vysokoškolského učitele. Ten by měl být studentům nejen rádcem a partnerem, ale vzájemné spolupráce by měl využívat jako zpětné vazby pro svou vlastní výukovou i tvůrčí činnost. Společně se studenty vytváří akademickou komunitu, v níž je studentům umožněno poznat tvůrčí prostředí opravdové vědeckodoborné práce.

Na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci pracuje již osmým rokem na katedře učitelství 1. stupně základní školy studentský vědecký kroužek. Kromě nejrůznějších aktivit realizují studenti každoročně pedagogické průzkumy v rámci mezinárodní spolupráce, a to společně s polskými studenty primárního školství Univerzity v Opolí v Polsku.

Výzkumné aktivity se uskutečňují vždy ve dvou fázích. První z nich probíhá v rámci týdenního pobytu na mezinárodním pedagogicko-vědeckém soustředění na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a druhá se stejným obsahem, ale v následujícím roce na Univerzitě v Opolí v Polsku. V době mezi oběma setkáními vyhodnocují studenti výsledky svých výzkumných aktivit, porovnávají je a připravují konkrétní výstupy ve formě odborných studií, s nimiž se každoročně účastní jednodenních studentských seminářů jak na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, tak také na Univerzitě v Opolí. Tyto studentské semináře jsou hojně navštěvovány nejen studenty obou univerzit, ale také jejich vyučujícími a odbornou veřejností. Přednesené příspěvky jsou následně publikovány v česko-polských sbornících v řadě nazvané *Tvůrčí aktivita studentů*. Zvláště zdařilé odborné práce byly přihlášeny do soutěže o Cenu děkana Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. O kvalitě těchto prací jistě svědčí i ta skutečnost, že v minulých letech získaly dvě práce 1. cenu a jedna práce 2. cenu. Mnoho dalších studentů využije získaných zkušeností ve své další práci a provedené výzkumy se stanou základem jejich diplomových prací.

V roce 1994 se uskutečnilo první týdenní studentské pedagogicko-vědecké setkání českých a polských studentů na Univerzitě v Opolí a v roce 1995 obdobné setkání na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Společný výzkum byl realizován v 5. ročnících na školách prvního stupně, a to na vzorku 265 žáků (130 dívek, 135 chců). Do výzkumu byly zahrnuty školy ve velkém městě, v malém městě a na vesnici. Použili jsme dotazníkové metody, pozorování žáků a školního prostředí, besedy se žáky i učiteli a analýzy školních dokumentů. Práce na výzkumu přispěla nejen k poznání a srovnání hodnot preferovaných žáků obou zemí, ale také k poznání osobních vzorů zkoumaných dětí. Výzkum přinesl studentům celou řadu podnětů pro budoucí pedagogickou praxi posluchačů obou vysokých škol. Domníváme se, že pro studenty bylo zvláště přínosné poznání role učitele v pedagogickém procesu. Uvědomili si, že učitel dětem porozumí a pochopí jejich jednání pouze tehdy, bude-li dobře znát jejich psychické zvláštnosti, individuální vlastnosti, rodinné prostředí, v němž vyrůstají, příčiny, které vedou k určitému jednání, apod. Mravní hodnoty si dítě vytváří na základě příkladu dospělých, a proto rodina i škola mají nezastupitelnou úlohu při nahlížení dítěte na svět, na život, ale také pro správné uspořádání hodnot v jeho životě. Při výzkumné práci se studenti přesvědčili

¹PdF UP, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

o tom, že zkoumaní žáci jsou bystrými pozorovateli života, neboť si začínají uvědomovat jeho skutečné hodnoty, které jsou důležité pro každého člověka. Nemile byli studenti překvapeni tím, že respondenti přikládali poměrně malý význam učení a dosaženému vzdělání. Nízký počet dětí si uvědomoval jejich důležitost pro realizaci životních plánů. Tímto závěrem se do určité míry potvrdila hypotéza o tom, že úspěchy v životě často závisí na štěstí, jak konečně dokládá i celá řada příkladů ze současného života, anebo televizní filmy, které ne vždy nejlépe ovlivňují myšlení žáků. Děti nepřikládaly důležitost získávání dalších vědomostí, péli, svědomitosti, odpovědnosti či schopnosti rozvíjet vrozené nadání soustavnou prací.

Výzkumy přinesly studentům mnoho zajímavých dokladů o hodnotách, uznávaných českými i polskými dětmi v mladším školním věku. Uvědomili si, že před očima dětí probíhají nové společenskoekonomické změny a s nimi vznikají také nové hodnoty. Současné děti projevují sklon identifikovat se s těmi, kteří podle jejich názoru tyto hodnoty reprezentují. Stále významnější roli mají proto sdělovací prostředky, které malým divákům představují atraktivní postavy i neobyčejné osobnosti. Děti prožívají příběhy těchto hrdinů velmi intenzivně, zžívají se do svých iluzí a snaží se s ideálními hrdiny ztotožnit.

Dívky obvykle obdivují mladé, hezky oblékané muže i ženy, žijící v přepychových bytech. Chlapci mají tendenci preferovat vzory imponující silou, fyzickou dokonalostí a odvahou. Jejich pozornost přitahují úspěšní lidé se závratnou kariérou, kteří si v každé situaci umějí poradit, kteří rychle a snadno získávají peníze a blahobyt. Učitelé a rodiče (nízkou pozici ve výzkumech získal především otec), s nimiž se děti každodenně setkávají, většinou tyto vlastnosti nemají, a navíc jsou těmi, kdo od nich něco požadují, poučují je, napomínají, popírají i trestají. Nejde proto o vzory hodné následování. Děti v mladším školním věku nedovedou hodnotit člověka jako celek, a navíc ještě ani nemohou porozumět všem motivům určitého jednání. Obvykle u nich převažuje výběr vzorů s ne příliš hodnotnými vlastnostmi a postupně dochází k jejich fetišizaci.

Výsledky výzkumu studentům ukázaly, že rodiče i učitelé musí při svém výchovném působení, ale také při ovlivňování dětí postupovat velmi citlivě, působit vlastním příkladem, svým způsobem života, řešením náročných životních situací i dobrými vztahy k jiným lidem. Dítě si pak snadněji vybírá svůj vzor, příklad, ideál či model mezi členy rodiny, učiteli i dalšími osobami v nejbližším okolí. Je třeba zamýšlet se nad tím, jak zamezovat násilnému vnucování nekvalitních a nemorálních norem chování i jejich bezmyšlenkovitému uplatňování u vychovávaných jedinců.

V roce 1996 a 1997 se studentský vědecký kroužek zaměřil na zkoumání významu a role pedagogických praxí realizovaných v rámci studia oboru učitelství pro 1. stupeň základní školy. Výzkum byl realizován formou dotazníkového šetření a zúčastnilo se ho 50 respondentů (učitelů plnoorganizovaných i málotřídních škol, kteří dlouhodobě vedou pedagogické praxe oboru). Hlavní pozornost byla věnována oblasti profesionální přípravy učitelů 1. stupně základní školy, jejím nedostatkům při práci s dětmi, hodnocení celkové přípravy absolventů a významu pedagogické praxe v rámci studia oboru. Dotazníkové šetření bylo doplněno rozhovory s učiteli při návštěvách škol v rámci týdenního soustředění. Studenti společně se svými vysokoškolskými učiteli i s učiteli základních škol diskutovali o nutnosti začleňování praxí do přípravy budoucích učitelů, studovali pedagogickou dokumentaci, sledovali osobnosti učitelů, uvažovali o nutnosti úzké spolupráce pedagogických fakult se školami a jejich učiteli. Studenti hospitovali na školách českých i polských a v roce 1997 i na školách švédských, kde se zaměřovali zvláště na organizaci a obsahovou náplň vyučovacích hodin, na metody práce učitele se žáky, na klima školy i třídy, na komunikaci učitele se žáky, ale také na využívání pomůcek při vyučování. Připomínáme, že byli studenti předem připraveni na pobyt i hospitace na výše uvedených školách. Ze všech zhlédnutých hodin si odnesli naši i polští studenti řadu podnětů i zajímavých námětů pro vlastní pedagogickou praxi.

V letech 1998 a 1999 se výzkum studentů zaměřil na postavení cizího jazyka v systému vzdělávání na 1. stupni základních škol v České republice a v Polsku. Výzkum byl realizován

pomocí dotazníkové metody a zúčastnilo se ho 408 dětí ze 3. a 4. ročníku vybraných městských a vesnických škol olomouckého a opolského regionu. Čeští i polští studenti hospitovali ve výuce cizích jazyků v obou zemích a byli seznámeni s provozem navštívených škol.

Všechny zjištěné výsledky ukazují na význam cizího jazyka i na nutnost jeho zařazení do učebních osnov již na 1. stupni základní školy. Zajímavé výsledky přineslo nejen porovnání stylu, způsobu i formy výuky cizího jazyka, ale také srovnání přípravy budoucích učitelů cizích jazyků na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, na níž je realizováno studium učitelství pro 1. stupeň základní školy s cizím jazykem, s přípravou učitelů na Univerzitě v Opolí, kde tato možnost neexistuje.

V roce 2000 byl výzkum, realizovaný dotazníkovou metodou, zaměřen na způsob využívání volného času žáky pátých ročníků vybraných škol olomouckého regionu. Výzkumného šetření se zúčastnilo 130 žáků (69 hochů a 61 dívek) ze čtyř olomouckých škol. Další dotazníky byly zadány stejnému počtu žáků na čtyřech venkovských školách. Při sestavování dotazníků jsme se snažili o to, aby pokryl širokou škálu zájmových aktivit žáků i způsob trávení jejich volného času. Dosavadní zpracování dotazníku nepřineslo vždy očekávané výsledky.

Zvláštní pozornost při zkoumání odpovědí žáků věnovali studenti různým přírodovědným činnostem. Ze 49 odpovědí hochů zaznamenali pouze v jednom případě návštěvu přírodovědného kroužku, dva hoši navštěvují rybářský kroužek a jeden hoch pracuje v rámci aktivit Ochránců přírody. V odpovědích dívek se vyskytlo pouze v jednom případě zapojení dívky v jezdeckém oddíle. Děti se velmi často řídí přáním svých rodičů, a proto se obvykle věnují sportovním, hudebním, tanečním a jazykovým aktivitám.

V podstatě shodné byly také odpovědi, v nichž žáci uváděli své koníčky a zájmy. U chlapců převažuje ze všech přírodovědných aktivit pouze v šesti případech rybolov a v patnácti případech péče o domácí zvířata. Dívky uvedly v deseti případech péči o domácí zvířata (zvláště o psy, kočky, drobné hlodavce a rybičky). Výsledky výzkumu svědčí o tom, že přírodovědné aktivity nestojí v popředí zájmu zkoumaného vzorku dětí. Jde o varující výsledek. Studenti se ve svých závěrech shodli na tom, že právě v přírodovědných činnostech se může utvářet vztah dětí k živé i neživé přírodě. Aktivity přispívají nejen k hledání příčinných vztahů a řešení problémů, ale také k vytváření hodnotové orientace dítěte, která mu v dalších letech otvírá novou dimenzi pro jeho jednání, umožní mu snadněji se rozhodnout ve prospěch ekologicky orientovaného rozvoje naší Země.

Výzkumná činnost studentů se setkala již s mezinárodními ohlasy. V roce 1998 vystoupila jedna studentka — členka vědeckého kroužku — na Studentském fóru v Bratislavě s příspěvkem, ve kterém seznámila přítomné s výsledky výzkumu zaměřené na hodnotovou orientaci žáků mladšího školního věku. V následujícím roce 1999 zazněl na zmiňovaném Studentském fóru v Bratislavě příspěvek slovenského studenta, v němž seznámil účastníky fóra se závěry svého výzkumu, který vycházel z našeho výzkumu, použil naší metodiky práce a výsledky obou výzkumů porovnával.

Studenti vysoce hodnotí nejen možnost vlastní vědecké seberealizace, ale také možnost přímého pozorování školního prostředí při výzkumech žáků. Uvědomují si, že znalost tohoto prostředí, které doposud znali pouze z přednášek, seminářů a odborné literatury, jim pomůže překonat obtíž spojené se začátky jejich učitelské dráhy. Informace, které získávají, mohou konfrontovat s jinými již známými údaji, porovnávat je a vyvozovat příslušné závěry. Přínosem je rovněž radost ze společné práce, možnost lépe poznat sebe i své kolegy, možnost diskutovat a získávat nové poznatky i dovednosti. Společná práce přispívá k další motivaci i k mobilizaci sil, ke snaze uplatnit se v budoucnu co nejlépe v pedagogickém procesu.